ORTAÇAG ÜNİVERSİTELERİNDE REKTÖRLERİN SEÇİMİ

Tahir Balcı (tbalci@cu.edu.tr, Adana)

Latinceden gelen *rektör*,eskiden bu yana genellikle *(yüksek)okul yöneticisi* anlamında kullanılır. Ortaya çıkışı, *universitas* dediğimiz oluşumla eşzamanlıdır.

Ortaçağda önceleri her öğreticinin kendi adına öğrenci kaydetmesinin yarattığı karışıklığı kaldırmak açısından şehir yönetimleri bazı yasal düzenlemeler yapmıştı. Öğrenciler de bazı yerlerde *milliyetlerine göre dört gruptan oluşan bir universitas'ta örgütlendiler ve* ***her grubun yöneticisi rektör*** *adını aldı* (Kaufmann 1958, 176). Ancak üniversite ister şehirlerin, ister kralın, isterse kilisenin denetiminde olsun, öğrenci universitas'ın anaetmeni olduğu için yönetimde de her zaman söz sahibiydi.

Türkiye'deki rektör seçimlerinde adayların rektör olmayı ne kadar önemsediklerine tanık olmuşuzdur. Buna neden olarak, sıkça dile getirildiği gibi üniversitelerimizde rektörlerin çok büyük yetkilerle donatılması, yetkilerini keyfi ve değişken ölçütlere göre kullanabilmesi ve gerektiğinde YÖK'ün denetim mekanizmalarının sağlıklı işletilememesi gösterilebilir. Durum böyleyken, ***Ortaçağda rektör olmanın hiç de cazip olmadığını, rektör seçilen kişinin bu görevden kaçmaması için cezai müeyyide bile uygulandığını görüyoruz.*** Gerçi günümüz Avrupa'sında da rektör olmanın arzu edilmeyen bir yük, akademik işlere bir engel olarak görüldüğü için kaçınılan bir görev olduğunu söyleyebiliriz.

Kaufmann'ın aktardığına göre (1959, 101) Bologna geleneğini benimseyen üniveristelerde ***yalnız rektörü değil, tüm yöneticileri öğrenciler (scolares) seçiyordu*** ve bunlara ***universitas scolarium*** deniyordu. Ancak yönetimi karışık bir sistemle öğreticiler ve öğrenciler, kilise ya da sivil darece belirlenen üniversiteler de mevcuttu. Bunların tümünde rektörün görev ve yetkilerinin çok, ama sınırsız olmadığını anlıyoruz. Rektörün en başta gelen görevi ***öğrenci kayıtları***ydı. Kayıtlarda ***torpil, en büyük soru***ndu. Parasız öğrenim hakkı verilen bazı yoksullar bir yana, ihtiyacı olmayan birçok kişi öğrenim harcı ödememek için hatırı sayılır kişileri araya koyuyordu. Rektörü en çok uğraştıran bir konu da ***denklik ve öğrenci disiplin işleri***ydi. Displinsizlik yapan öğrenci soruşturuluyor ve durum ailesine bildiriliyordu. Alman üniversitelerinde ölüm ve dayak gibi cezalar verilmiyordu; hürriyeti kısıtlayıcı cezalar ise bir-iki haftayla sınırlıydı ve para cezasına çevrilebiliyordu. Verilebilen en büyük ceza öğrencilikten atmak ve başka şehre sürgün etmekti.

Rektörün en önemli görev ve yetkilerinden birisi de ***üniversitenin çıkarlarını korumak, fakültelere eşit davranmak ve bütün birimleri denetlemek***ti. Rektör bu yetkiyi bazen yalnız, bazen danışmanlarıyla ya da senatoyla ortak kullanıyordu[1].

Üniversitenin herhangi bir mensubuna birisince elemanına zarar verilmesi durumunda rektör *onu* ***savunmak*** zorundaydı,[2] ama elemanlara sağlanan ayrıcalıkların ***kötüye kullanımını engellemek*** de onun göreviydi.

Zengin ve nüfuzlu kişilerin torpil istemleri rektör için bir başbelasıydı. Zengin öğrenciler okumayı sadece diploma almaya yönelik bir prestij aracı olarak gördüklerinden dolayı sınav disiplininin gevşek olduğu üniversiteleri yeğliyorlardı. ***Öğrenciyi para kaynağı olarak gören rektörler ise eğitimin niteliğini gözardı edebiliyordu.*** Böylece üniversite yönetimleri yetkili oldukları halde gerekli reformları yapamamış, reformları yapmak eyalet hükümetlerine düşmüştü.

Önemli konularda şikayetler senatoya yapılıyordu. ***Rektör, senato üyelerinin görüşünü almadan karar veremiyordu.***[3] Rektörlüğün idari işlerini de akademik personel ya da öğrenciler yürütüyordu ve tümü seçimle işbaşına geliyordu. Senatonun kararı olmadan hiçbirisinin işine son verilemiyordu.

---

[1] Kiliseden kuruluş belgesi alan üniversitelerde papanın bir de elçisi bulunuyordu. Elçi, Köln Üniversitesi'nin işine karışınca rektör karşı çıkar ve "yalnız üniversitenin işine gelen" şeyleri yapacağını söyler (Keussen, 372).

[2] Örneğin 1536'da Köln Üniversitesi'nden bir profesör bir rahibeyi kaçırıp onunla evlendiği için sanık durumuna düşmüş; kilisenin dini mahkemede yargılama istemini rektör geri çevirmiştir; bunun üzerine rektör kiliseden çıkarılmıştır (Bak. 1 nolu dipnot, s. 85).

[3] Senato bugünkü gibi rektörün doğrudan /dolaylı olarak atadığı kişilerden değil, tüm öğreticilerden ya da onların seçtikleri temsilcilerden oluşuyordu (öğrenci temsilcileri dahil).

Rektörlük konusunda dikkatimizi en çok çeken konu, rektörün yalnız bir dönemliğine ve her seferinde farklı bir fakülteden seçilmesi zorunluluğuydu (Bak. Kaufmann 1958, 175-). Bu konuda olumsuzluk olarak görebileceğimiz şey, rektörlük süresinin 6 ay gibi çok kısa olmasıydı. Rektör daha üniversiteyi tanımadan süresi bitiyordu. Sanırım günümüzde birçok üniversitede yaşanan tıkanıklığın giderilmesini sağlayacak en önemli etmen, sözü edilen bu dönüşümdür. Bu dönüşüm üniversitelerde idari ve akademik konulara farklı açılardan bakılmasını sağlayacak, tekdüzeliği giderecek, dinamizm getirecektir[4]. Rektörler bir daha seçim kazanma içgüdüsüyle örgütlenme baskısından kurtulacaktır.

Kaynakça

Grundmann, H. Vom Ursprung der Universitaet im Mittelalter. Berlin, 1957.
Kaufmann, G. Geschichte der deutschen Universitaeten I. Heidelberg, 1959.
Kaufmann, G. Geschichte der deutschen Universitaeten II. Heidelberg, 1958.
Keussen, H. Die alte Universitaet Köln. Grundzüge ihrer Verfassung und Geschichte. Köln, 1934.

[4] Farklı alanlardan rektör yardımcıları seçilse de, genellikle yetki ve sorumluluk verilmediği için işlevsiz kalmaktadırlar.